

**ДАРСИ
ИНТЕРАКТИВӢ ҲАМЧУН
ВАСИЛАИ ОМУӢИШ**

**ИНТЕРАКТИВНЫЙ
УРОК КАК ИНСТРУМЕНТ
ОБУЧЕНИЯ**

**INTERACTIVE
LESSON AS A LEARNING
TOOL**

Ниёзалиева Муборак Ҳамзалиевна, к.п.н., доцент
кафедраи информатика ва математикаи
ҳисоббарори МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров”
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

Ниёзалиева Муборак Ҳамзалиевна, н.п.н., доцент
кафедры информатики и вычислительной
математики ГОУ “ХГУ имени акад. Б. Гафурова”
(Таджикистан, Худжанд)

Niezalievna Muborak Hamzalievna, c.p.s., Associate
Professor of the department of computer science and
computational mathematics under the SEI “KhsU
named after acad. B. Gafurov” (Tajikistan, Khujand)

E-mail: muborak68@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: интерактив, таълим, омӯзгор, тадқиқот, хонанда, кейс, усулҳо, донишҷӯён, муносибатҳо

Дар мақола баъзе усулҳои интерактиви омӯзиши дида баромада шудааст, ки самаранокӣ таълимро таъмин мекунад. Қайд мешавад, ки омӯзиши интерактивӣ дар таҳсилоти олии муосир яке аз самтҳои маъмултарини ба истилоҳ «таълими фаъоли ҷтимоию равонӣ» мебошад. Тазаққур меравад, ки дарси интерактивӣ бояд ҳамчун шакли муассиртарини таълими мутахассиси муосир қабул карда шавад. Нишон дода мешавад, ки нақши омӯзгор дар дарсҳои интерактивӣ аз синфҳои анъанавӣ бо маънои классикии худ фарқ мекунад ва на ба муаррифии маводи таълим, балки самти фаъолияти хонандагон барои расидан ба мақсадҳои дарс аст. Бартарии ин усул, донишҷӯ дониши худро бо вазъияти мушаххаси воқеӣ муқоиса намуда, дар он порчае, ки ба ӯ номаълум аст, ҷустуҷӯ мекунад ва таҳлил мекунад. Мақсад аз омода намудани мақолаи мазкур беҳтарин усулҳои самаранокӣ таълимро муайян кардан аст, ки барои фаъолгардонии тарбия ва таълими донишҷӯён мусоидат мекунад ва дар амалиёти маълумоти умумӣ ва салоҳиятҳои касбиро ташаккул диҳад. Дар мақола усулҳои мушаххаси таълимӣ ва методӣ ошкор карда шудааст. Дар бораи истифодаи шаклҳои фаъол ва интерактиви гузаронидани дарсҳо оид ба фанҳои таълимӣ ва курсҳои байнисоҳавӣ бо мақсади амалӣ намудани муносибати салоҳиятнокӣ дар таълим ва татбиқи раванди таълим маълумот дода мешавад.

Ключевые слова: интерактив, обучение, учитель, исследование, читатель, кейс, методы, ученики, отношения

Рассматриваются отдельные интерактивные методы, обеспечивающие эффективность обучения. Отмечается, что интерактивное обучение в современной высшей школе является одним из самых востребованных направлений так называемого «активного социально-психологического образования». Поэтому ее следует признать наиболее эффективной формой подготовки современного специалиста. Подчеркивается, что деятельность учителя на интерактивных уроках отличается от его действий на традиционном уроке в его классическом понимании, они направлены на еще большую оптимизацию учебного процесса для достижения целей урока. Преимущество метода в том, что учащийся сопоставляет свои знания с конкретной реальной ситуацией. Целью статьи является выявление наилучших и наиболее эффективных методов обучения, способствующих эффективному воспитанию и обучению учащихся. Обозначены конкретные методы и приемы обучения. Приведена информация об использовании активных и интерактивных форм обучения предметам и междисциплинарным курсам с целью обеспечения правильного внедрения активных форм в организацию и осуществление учебного процесса.

Key words: interactive, teaching, teacher, research, reader, case, methods, students, relationships

The article dwells on some interactive methods that ensure the effectiveness of teaching. Interactive learning in modern higher education is one of the most popular areas of so-called "active socio-psychological education." Therefore, it should be accepted as the most effective form of training of a modern specialist. The role of the teacher in interactive lessons differs from the traditional lesson in its classical sense, and the presentation of educational materials is the focus of family activities on achieving the goals of the lesson. The advantage of the method is that the student compares his knowledge with a specific real situation, he destroys the gift unknown to him, searches and analyzes. The analysis of this situation carries no risk or consequences for the student. The purpose of this article is to identify the best and most effective teaching methods that will help stimulate the education and training of students, as well

as in general information and professional defense activities. The article outlines specific methods and techniques of teaching. Information is provided on the use of active and interactive forms of teaching subjects and interdisciplinary courses in order to ensure the correct implementation of active forms in the organization and implementation of the educational process.

Илми педагогии муосир то ҳол мафҳуми «таълими интерактивиро» таҳқиқ ва равшан мекунад, аммо имрӯз чунин фаҳмиш вучуд дорад, ки омӯзиши мухобиравӣ (интерактивӣ) «таълим дар асоси таъсири мутақобилаи донишҷӯ бо муҳити таълим, ки ҳамчун як соҳаи таълим хизмат мекунад. Аз руи таҷрибаҳои омӯзиш, ки ба психологияи муносибатҳо ва муносибатҳои мутақобилаи одамон асос ёфтааст, омӯзиш ҳамчун раванди муштарак шинохтан дарк карда мешавад, ки дар он донишҷӯ дар фаъолияти муштарак тавассути муколамаи хонандагон байни худ ва муаллим ба даст оварда мешаванд.

Мафҳуми «интерактив» (аз англисӣ «inter» мутақобила аст, «act» — амал кардан) дар ин ҷихат «ҳамкорӣ, дар ҳолати гуфтугӯ будан, муколама бо касе» фаҳмида мешавад. Ба ибораи дигар, усулҳои мухобиравӣ (интерактивӣ) имкон медиҳанд, ки робитаи мутақобила бо дигар усулҳо дар муҳити таълим васеъ карда шавад. Нақши омӯзгор дар дарсҳои мухобиравӣ аз синфҳои анъанавӣ бо маънои классикии худ фарқ мекунад ва на ба муаррифии маводи таълимӣ, балки самти фаъолияти хонандагон барои расидан ба мақсадҳои дарс аст.

Азбаски усули мухобиравӣ аз робитаи мустақими байни донишҷӯён ва омӯзгор асос ёфтааст, бо ёрии он гузаронидани дарсҳои амалӣ (семинарҳо) ба мақсад мувофиқ аст. Дарсҳои метавон дар шакли баҳс, бозиҳои корӣ ва нақшбозӣ, бозиҳои методии кейс, ҳуҷуми фикри равони, психологӣ ва дигар тренингҳо, озмоиши бозӣ дар якҷоягӣ бо корҳои берунасинфӣ бо мақсади ташаккул ва инкишоф додани маҳорати касбии хонандагон гузаронидан мумкин аст. Мақсади омӯзиши мухобиравӣ баланд бардоштани самаранокии раванди таълим, ноил шудан ба натиҷаҳои баланди таълим барои ҳамаи донишҷӯён мебошад. Шаклҳои мухобиравӣ гузаронидани дарсҳо омӯзишро дар ҳамкорӣ дарбар мегиранд. Ҳамаи иштирокчиёни раванди таълим (муаллим ва хонандагон) бо ҳамдигар муошират мекунанд, мубодилаи иттилоот мекунанд, масъалаҳои муштарак ҳал мекунанд ва ҳолатҳои намунавӣ доранд. Моҳияти истифодаи шаклҳои мухобиравии гузаронидани машғулиятҳо аз он иборат аст, ки талабагон дар фазои воқеии ҳамкорӣ тичоратӣ дар ҳалли масъалаҳо, ки барои ташаккули маҳорату сифатҳои мутахассиси оянда оптималӣ мебошад. Раванди таълим тавре ба роҳ монда шудааст, ки қариб ҳама иштирокчиён ба раванди таълим ҷалб карда мешаванд, онҳо имкон доранд, ки дар бораи он чизе, ки медонанд ва фикр мекунанд, андеша кунанд.

Фаъолияти муштарак маънои онро дорад, ки ҳар кас саҳми махсуси фардии худро мегузорад, дар рафти кор мубодилаи дониш, афкор, тарзи фаъолият сураат мегирад. Корҳои инфиродӣ, ҷуфтӣ ва гурӯҳӣ ташкил карда мешаванд, корҳои лоиҳавӣ, бозиҳои нақшӣ истифода мешаванд, кор бо ҳуҷҷатҳо ва манбаъҳои гуногуни иттилоот амалӣ карда мешавад. Усулҳои мухобиравии ба принципҳои ҳамкорӣ, фаъолияти шунавандагон, таъя ба таҷрибаи гурӯҳӣ, бозгашти ҳатмӣ асос ёфтаанд. Муҳити муоширати таълимӣ ба вучуд меояд, ки ба он ошкорбаёнӣ, муоширати мутақобилаи иштирокчиён, баробарии далелҳои онҳо, ҷамъоварии донишҳои муштарак, имкони баҳодихӣ ва назорати ҳамдигарӣ хос аст. Пешбар (муаллим) дар якҷоягӣ бо донишҷӯи нав иштирокчиёни омӯзишро ба ҷустуҷӯи мустақилона мебарад. Фаъолияти муаллим ба фаъолияти талабагон роҳ медиҳад, вазифаи вай аз он иборат аст, ки барои ташаббуси онҳо шароит фароҳам оварда шавад. Муаллим аз нақши як навъ полоянда, ки иттилооти таълимиро ба воситаи худ мегузаронад, даст кашида, вазифаи ассистентро дар кор, яке аз манбаъҳои иттилоотро иҷро мекунад. Шаклҳои мухобиравӣ таълим ҳангоми гузаронидани дарсҳо дар ҳама зинаҳои тайёрии мутахассисон истифода мешаванд ва омӯзгор метавонад аз усулҳои дар дастури мазкур пешниҳодшуда истифода кунад, инчунин вобаста ба хусусияти фанҳои таълимӣ ё МДТ, ҳадафҳо ва вазифаҳои усулҳои навро таҳия намояд. ҳадафҳои машғулиятҳои омӯзишӣ.

Бартарии асосии шаклҳои мухобиравии таълим:

- фаъол гардонидани фаъолияти фаъол – маърифатӣ ва равонии хонандагон;
- ҷалби хонандагон ба раванди таълим, аз худ намудани маводи нав на ҳамчун шунавандагони ғайрифавол, балки ҳамчун иштирокчиёни фаъол;
- рушди малакаҳои таҳлил ва тафаккури интиқодӣ;
- таҳкими ҳавасмандӣ ба омӯзиши фанҳои таълимӣ;
- фароҳам овардани фазои мусоид дар синф;

- ташаккули салоҳиятҳои коммуникатсионии донишҷӯён;
- коҳиш додани ҳиссаи корҳои анъанавии синфӣ ва зиёд кардани ҳаҷми корҳои мустақилонаи донишҷӯён;
- ташаккул додани малакаҳои соҳиб шудан ба воситаҳои муосири техникӣ ва технологияҳои коркарди иттилоот;
- ташаккул ва рушди қобилияти мустақилона дарёфт кардани иттилоот ва муайян кардани сатҳи эътимоднокии он;
- чандирӣ ва дастрасии раванди таълим – донишҷӯён метавонанд аз дилхоҳ компютери шабака ба захираҳо ва барномаҳои таълимӣ пайваст шаванд;
- истифодаи чунин шаклҳо, ба мисли тестҳои электронӣ (чори, мобайнӣ) имкон медиҳад, ки раванди таълим дақиқтар идора карда шавад, объективии баҳодихии дониши хонандагон ва ғ.
- Технологияҳои муҳобиравӣ имкон медиҳанд, ки робитаҳои доимӣ, на дар байни донишҷӯён ва омӯзгор.

Намунаҳои усулҳои муҳобиравиرو дида мебароем.

Таҳлили ҳолатҳои мушаххас (Усули кейс) («Case study», аз забони англисӣ - «case») як усули махсуси таълим мебошад, ки тавсифи мушкилоти гуногунро дар бар мегирад. Бо ин усул донишҷӯён мустақилона масъаларо меҷӯянд, маълумоти иловагии мавҷударо аз соҳаҳои дигари дониш, аз ҷумла соҳаҳои марбут ба касбу кори гирифташон ҷамъбастан ва таҳлил мекунад.

«Моҳияти кор дар он аст, ки ба талабагон барои дарки вазъияти воқеии ҳаёти пешниҳод карда мешавад, ки тавсифи он на танҳо ягон масъалаи амалиро инъикос мекунад, балки маҷмӯи муайяни донишҷӯеро, ки ҳангоми ҳалли ин масъала бояд ба даст оварда шавад, актуалӣ мегардонад. Дар баробари ин, ҳуди масъала ҳалли якхела надорад» [1, с.104].

Бартариин усул: донишҷӯ дониши худро бо вазъияти мушаххаси воқеӣ муқоиса намуда, дар он порчае, ки ба ӯ номаълум аст, ҷустуҷӯ мекунад ва таҳлил мекунад. Таҳлили ин вазъият барои донишҷӯ ягон хатар ё оқибатҳои дигар надорад.

Афзалиятҳои усул:

- тафаккури таҳлилии хонандагонро инкишоф медиҳад;
- муносибати мунтазамро ба ҳалли мушкилот таъмин менамояд;
- имконияти вариантҳои қабули қарорҳои дуруст ва хаторо нишон диҳед, меъёрхоро интихоб кунед;
- ёфтани роҳи оптималӣ, қабули қарорҳои дастаҷамъона;
- барои донишҷӯ осон аст, ки илмӣ-назариявии донишҳои гирифтаашро бо дониши воқеӣ муқоиса кунад;
- вазъияти амалӣ;
- як унсур муаммо, асрорро ба таълим ворид мекунад;
- Вазъияти фарзияи таҳлилшаванда бо ягон хатари шахсӣ барои касе алоқаманд нест аз иштирокчиён.

Марҳилаҳои кор оид ба вазъият дар аудитория:

- омӯзиши инфиродии матни вазъият;
- баёни саволҳои асосӣ аз ҷониби муаллим, калимаи муқаддимаӣ;
- тақсмоти иштирокчиён ба гурӯҳҳои хурд;
- кор дар гурӯҳи хурд, интихоби роҳбар;
- муаррифии «ҳалли» ҳар як гурӯҳи хурд;
- муҳокимаи умумӣ, саволҳо;
- суҳанронии муаллим, таҳлили вазъият;
- мушкилоте, ки иштирокчиён ҳангоми таҳлили вазъияти мушаххас дучор мешаванд;
- муайян кардани мушкилот;
- ҷустуҷӯи сабабҳои мушкилот;
- таҳлили масъала бо истифода аз конструкияҳои назариявӣ;
- таҳлили оқибатҳои мусбат ва манфии ҳалли мушкилот;
- асосноксозии роҳи беҳтарини ҳалли мушкилот.

Усули тадқиқот. Ин дар он аст, ки «...ташаккули шахсияти созанда бо тафаккури созанда дар шароити муосир вазифаи тағйирнопазир мебошад. Вобаста ба ин, усулҳои ҷустуҷӯӣ бештар афзалият пайдо мекунад: таҳқиқотӣ ва эвристикӣ (ҷустуҷӯи қисман), ки ба омӯзиши масъала асос ёфтаанд. Ин усулҳо бештар ба талаботи равиши салоҳият асос ёфтааст, ки ба рушди

фаъолият, масъулият ва мустақилият дар қабули қарор нигаронида шудаанд, мувофиқат мекунад» [2,с.254].

Ин усулҳо бо ҳамдигар умумияти зиёд доранд, фарқият танҳо дар дараҷаи мустақилияти донишҷӯён аст.

Дар шакли тадқиқоти дарсхое, ки дорои унсурҳои таълими проблемавӣ мебошанд, фаъолияти хонандагон бояд инҳоро дар бар гирад:

- шиносӣ бо ҳаҷм ва мундариҷаи объекти омӯзиш;
- мурағаб сохтани мақсаду вазифаҳои тадқиқот;
- чамъоварии маълумот дар бораи объекти тадқиқаванда (ходиса, раванд);
- гузаронидани тадқиқот ё таҷриба, ки дар рафти он ҳолатҳои таҳқиқаванда муайян карда мешаванд;
- фарзияи тадқиқотӣ пешниҳод карда мешавад;
- таҷрибаи моделсозӣ гузаронида мешавад;
- шарҳ додани натиҷаҳо;
- тартиб додани ҳулосаҳои баровардашуда ва пешниҳоди натиҷаҳои қор.

Истифодаи усули тадқиқот имкон медиҳад, ки малакаҳои қори мустақилона ба ҳадди аксар расонида шаванд.

Аммо агар дар гурӯҳҳо донишҷӯёне, ки сатҳи донишашон гуногун бошанд, дар марҳилаи ибтидоии таълим истифода бурдани усулҳои эвристикӣ муфид аст. Онҳоро дар шакли сӯхбат, қорҳои лабораторӣ ва супоришҳо истифода бурдан мумкин аст, ки дар рафти қор донишҷӯён бояд қобилияти мустақилонаи ҷустуҷӯи ҷавобро нишон диҳанд. Фаъолиятҳои илмию тадқиқотӣ, ки дар доираи муассисаи таълимӣ анҷом дода мешаванд, ҷанбаи психологию педагогиро дар бар гирифта, қобилияти қори эҷодӣ ва мушоҳидаи хонандагон, малакаҳои мустақилона қабули қарорҳо, падидаҳои ҷаҳони атроф, баён ва дифоъ қардани нуқтаи назари шахсӣ ё корпоративӣ, падидаҳои олами атрофро аз ҷиҳати фалсафӣ дарк ва шарҳ додан, нуқтаи назари шахсӣ ё корпоративиро баён ва дифоъ қарданро инкишоф медиҳанд.

Вазифаи эҷодӣ мундариҷаи (асоси) ҳама гуна шакли гузаронидани дарси интерактивӣ мебошад

Иҷрои супоришҳои эҷодӣ талаб мекунад, ки маълумот дар шакле, ки муаллим муайян кардааст ва муносибати эҷодиро талаб мекунад, ки аз донишҷӯ таҷрибаи пештара гирифтаашро такрор кунад

- интиҳоби мисолҳо аз амалия;
- интиҳоби мавод оид ба масъалаи мушаххас;
- иштирок дар бозии нақшиҷроқунӣ ва ғ.

Психологҳо аз ҷиҳати илмӣ исбот қардаанд, ки ҳангоми муоширати коллективии таълим дурустии дарки маводи таълимӣ беҳтар мегардад, самарали мехнат зиёд мешавад, қобилияти хотира ва ҳаракат беҳтар мегардад, диққат бештар пуршиддат ва қобилияти тамаркуз ба чизи асосӣ инкишоф меёбад. Мушоҳидаи инкишоф ёфта, қобилияти мутамаркази тафаккур ва таҳлили фаъолияти шарик ташаққул меёбад.

Дар асоси гуфтаҳои боло ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки дар системаи таҳсилоти олии ислохот оид ба истифодаи шаклу усулҳои гуногуни дурнамоии ташкили раванди таълим, таъмини самарали максималии тарбиявиро идома додан зарур аст.

Омӯзиши инкишофёбанда, аз ҷумла таълими муҳобиравиро дар таҳсилоти ибтидоии таълим бояд фаъолонро ҷорӣ қард, зеро маҳз барои рушди фаъолияти маърифатии донишҷӯён шароит фароҳам меорад ва фаъолияти ҳуди донишҷӯён танҳо дар натиҷаи фаъолияти мустақилонаи онҳо меафзояд. Бисёре аз муҳаққиқони проблемаҳои педагогӣ чунин мешуморанд, ки навоварихое, ки дар таълим ба амал меоянд, бо истифодаи усулҳои муҳобиравӣ дар таълим алоқаманданд, ки онро бояд «...ҳамаи намудҳои фаъолиете, ки муносибати эҷодқорона ба маводро тақозо мекунад ва барои таълиму тарбия шароит фароҳам меоранд, ифшоӣ ҳар як донишҷӯ аст» [3,с.14].

Усулҳои муҳобиравии дар боло зикршуда умумӣ буда, онҳоро дар таълими ҳама гуна ҷанҳои таълимӣ ва дар ҳама муассисаҳои таълимӣ истифода бурдан мумкин аст. Консепсияи муосири таълими муҳобиравӣ бо тамоми усулҳо ва шаклҳои омода намудани мутахассисони баландхаттос ва мустақилро ҳадафи асосии худ қарор додааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Абульханова-Славская К.А. Проблема активности личности, методология и стратегия исследования / Абульханова-Славская К.А.// Активность и жизненная позиция личности. - М.: Наука, 1988.-177 с.
2. Абдухаирова, А. Т. Приемы активизации познавательной деятельности/А.Т.Абдухаирова// Среднее специальное образование.-1989.- № 8.-13 с.
3. Алиева, А. И. “Педагогическая обоснованность инновационной технологии обучения грамоте в школах Республики Таджикистан”. Дисс. канд. пед. наук/А.И.Алиева.- Душанбе, 2008.-162 с.
4. Ишанова, С.А.Деятельностный подход в дистанционном обучении и открытое образование /С.А.Ишанова// Учёные записки Худжандского государственного университета имени акад. Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук.- 2017.-№2(51).- С.242-246
5. Комилов, К.И. Интерактивные особенности «Новые медиа»/ К.И.Комилов// Учёные записки Худжандского государственного университета имени акад. Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук.- 2019.-№3(60).- С.225-228
6. Усмонова, М.Н. Интерактив в обучении языкам//М.Н.Усмонова// Наука и мир.- 2020.-№1-1(77).- С.65-88

REFERENCES:

- 1.Abulkhanova-Slavskaya K.A. The problem of personality activity, methodology and research strategy // Abulkhanova-Slavskaya K.A. / Activity and life position of the individual. -M.: Science, 1988.-177 p.
2. Abdukhairova, A. T. Techniques for activating cognitive activity //A.T.Abdukhairova/Secondary special education, 1989, No. 8.-13 p.
3. Alieva, A. I. “Pedagogical validity of the innovative technology of teaching literacy in schools of the Republic of Tajikistan.” Diss. cand. ped. Sciences / A.I. Aliyeva. - Dushanbe, 2008. -162 p.
4. Ishanova, S.A. Activity approach in distance learning and open education / S.A.Ishanova// Scientific notes of the Khujand State University named after acad. B. Gafurov. Series of humanitarian and social sciences.- 2017.-№2(51).- P.242-246
5. Komilov, K.I. Interactive features "New media" / K.I. Komilov // Scientific notes of the Khujand State University named after acad. B. Gafurov. Series of humanitarian and social sciences.- 2019.- №3(60).- P.225-228
6. Usmonova, M.N. Interactive in teaching languages//M.N.Usmonova// Science and the world.- 2020.-№1-1(77).-P.65-88